

Like no other

In *TLC. The Low Countries*, het Engelstalige jaarboek van het ruim bekende *Ons Erfdeel*, beschrijft hoofdredacteur Luc Devoldere de markante historische en actuele aspecten van de Vlaamse stad Aalst, *a Flemish Provincial Town Like no Other*.¹ Om die stad te kunnen bereiken, moet Devoldere langs de brug over de rivier (de 'Dender') gaan. Mits enige historisch-geografische opsmuk, kan men stellen dat die rivier de historische grens vormde tussen het Heilige Roomse Rijk van de Duitse Natie en het Franse Koninkrijk, vermits het 'Duitse' Hertogdom Brabant en het 'Franse' Graafschap Vlaanderen elkaar op die plek ontmoetten, verleidden en bedreigden. En terwijl de auteur de brug overschrijdt, wordt hij geconfronteerd met het opvallende contrast tussen twee sites: rechts de chaotisch grote en hoge, massa's rook en damp brakende glucosemultinational Syral en links het bescheiden maar charmante interbellumgebouw van de voormalige landbouwcoöperatieve Redt-U-Zelven. Het lijkt wel alsof de brug en de rivier de kleine en zelfredzame mens moeten beschermen tegen de moloch aan de overkant.

Maar hier is meer aan de hand dan dit kapitalistisch verhaal van Goliath en David. Het gebouw van Redt-u-Zelven is namelijk het laatste materiële restant van de Vlaams-nationalistische 'zuil' die tijdens het interbellum in Aalst werd uitgebouwd en die enig was voor Vlaanderen: landbouwcoöperatieven, agrarisch en travaillistisch syndicalisme, gezinsbonden, ziekenkassen, apotheken, drukkerijen, dag- en weekbladen, Vlaamse huizen en zelfs een heuse bankinstelling. Dat dit unieke complex zich uitgerekend in Aalst kon ontwikkelen, hield uiteraard verband met het nabije verleden: die stad was na 1900 immers meer en meer het centrum geworden van een regio waarin de Daensistische beweging een grote rol vervulde op het gebied van politiek personeel en sociaaleconomische structuren.

De Vlaamse collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog en de daaropvolgende repressie luidden het einde in van de blijkbaar succesrijke Vlaams-nationalistische zuil. Alleen in de sector van de ziekenkassen kon een fractie van die zuil heropgebouwd worden. Niet zonder succes overigens en alweer voortbouwend op de daensistische traditie.²

1. L. Devoldere, *Aalst: a Flemish Provincial Town Like no Other*, in: *TLC. The Low Countries. Arts and society in Flanders and The Netherlands*, Rekkem, 2007, pp. 249-258.

2. De definitieve doorbraak van die ziekenkassen na de Tweede Wereldoorlog vanuit Vlaams-nationalistische hoek gebeurde in het arrondissement Aalst onder het label 'Priester Daens'.

De spil van de Vlaams-nationalistische zuilvorming was de Vlaamse Deposito- en Leenbank. In zijn bronnenuitgave *De n.v. Vlaamse Deposito- en Leenbank. Het financiële luik van de zuilvorming in dienst van het Vlaams-nationalisme* toont Luc Vandeweyer aan dat het hier de facto om meer ging dan alleen maar een financiële ruggengraat: het financiële engagement en het ideologisch-politieke waren elkaars leentjebuur. Dat de daensistische gezindheid, de sterkste pijler waarop de bank kon steunen, zich doorheen het interbellum geenszins rimpelloos integreerde in het Vlaams-nationalisme zorgde voor de nodige fricties binnen het Vlaams-nationalistische netwerk. En daarenboven kenden de financiële markten een woelige tijd, die van de weeromstuit vooral de kleinere, zuilgebonden spaar- en leenbanken de das omdeed. Dat de Vlaams-nationalisten die klip uiteindelijk wisten te omzeilen, toont aan dat hun zin voor – en hun ervaring met – de economische en financiële aspecten van de maatschappij niet onbeduidend was.

Met enige nuance kan men dus stellen dat de regio Aalst een vrij coherent areaal bood van flaminganten die – steunend op het 'erfgoed' van de Daensistische beweging –, tegelijk een politiek, organisatorisch én sociaaleconomisch complex ontwikkelden. Dat gegeven vormde een unicum binnen het Vlaams-nationalisme.

Vanuit een geheel andere achtergrond treden de twee Vlaams-nationalisten naar voren die door Armand Van Nimmen worden getypeerd in *Raakpunten tussen twee journalistieke levenslopen. Albert Van de Poel en Rob Van Roosbroeck*. Van Roosbroeck (1898-1988) legde het eerste deel van zijn geëngageerd parcours af in het specifieke, strijdende links-flamingantische milieu van Antwerpen. Zijn jaargenoot Van de Poel (1898-1971) was afkomstig van Diest, een stad die geen opvallende kleur zou bezorgen aan het Vlaams-nationalisme. Beiden werden om hun activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog vervolgd door het Belgische gerecht. Na hun vrijlating werden zij bevoegen publicisten, Van Roosbroeck in Vlaanderen en Van de Poel in Nederland, waar hij na de repressie zijn toevlucht had gezocht. Intussen werden beiden doctores historici, Van Roosbroeck in Leuven en Van de Poel in Nijmegen, waar hij zijn door de repressie afgebroken studie (aan de Universiteit Gent) kon verderzetten.

Van Roosbroeck en Van de Poel, die elkaar wellicht pas in 1933 voor het eerst ontmoetten n.a.v. een Willem-van-Oranjeviering in Breda, beleden, elk vanuit hun eigen werkveld, een uitgesproken Groot-Nederlands en fel anti-Belgisch discours. Beiden waren pro-Duits, zij het op een geheel verschillende manier: de *“deutschfreundliche”* Van de Poel rapporteerde tijdens de Tweede Wereldoorlog in positieve bewoordingen over Duitsland maar werd desondanks door de Sicherheitsdienst gearresteerd wegens spionage en antinazistische activiteiten. Toch werd hij na de Tweede Wereldoorlog door de Nederlandse overheid gearresteerd op verdenking van collaboratie maar later vrij snel in ere hersteld. Van Roosbroeck van zijn kant

koos voor een radicale collaboratie met de bezetter en werd hierom in België ter dood veroordeeld. Hij kon echter vluchten naar Nederland. Hij verbleef daar gedurende een aantal jaren in het huis van Van de Poel in Breda. Nadien vestigde hij zich in het nabije Oosterhout, waar hij ten slotte overleed.

Het betreft hier dus twee bijna parallelle levensgeschiedenissen, waarvan de paden tenslotte enige tijd sterk samenliepen. Bovendien werden zij wellicht vrienden. Daarom vindt de auteur het wel bijzonder vreemd dat in beider archieven geen enkel spoor van de andere is terug te vinden. Dat is natuurlijk niet onmogelijk, maar het is alleszins merkwaardig.

Dat een aanzienlijk deel van de Vlaamse kunstenaars tijdens het interbellum deel uitmaakte van de Vlaamse beweging is verklaarbaar: de romantische onderstroom van het nationalisme nodigde uit tot engagement en bood tegelijk vele podia en artistieke opdrachten. En bovendien stelden de kunstenaars zich, voluntaristisch of uit berekening, graag in dienst van de mentale en culturele – en vaak lucratieve – grondstroom van hun tijds kader. Wie daar niet in meestapt, mist de boot. Dat is vandaag overigens niet anders. Dat velen onder die kunstenaars later zouden doorgroeien naar en meegroeiën in de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, lijkt daarom niet verwonderlijk. De meesten betaalden daar na de oorlog een hoge prijs voor. Maar niet altijd betekende dat tevens het einde van hun loopbaan als succesvolle kunstenaar.

Eén onder hen is de graficus en glazenier Frans Van Immerseel, die na de oorlog nog een aanzienlijk oeuvre wist uit te bouwen, niet in de laatste plaats omdat de *“mantel der liefde”* werd gespreid over bepaalde engagementen en klemtonen in zijn vroeger werk. In zijn *Frans Van Immerseel en de kunst van het collaboreren (1940-1943)* bestudeert Frank Seberechts dat sprekend voorbeeld van die gewone-ongewone gang van zaken.

Eveneens in de sfeer van het geëngageerde kunstenaarschap – vóór, tijdens en na de collaboratie van de Tweede Wereldoorlog – bevindt zich het recensieartikel van Marc Reynebeau *Brandlucht rond ‘foute’ schrijvers. Oude en nieuwe legitimaties in het Vlaamse collaboratiedebat*. Daarin analyseert en weegt de auteur vooral de uitgangspunten, de vraagstellingen, de selectiecriteria, de periodisering en de conclusies van het vrij recentelijk verschenen boek *Verbrande schrijvers. ‘Culturele’ collaboratie in Vlaanderen (1933-1953)*.³

De bijdrage van een paar auteurs ter zijde gelaten, blijft er niet veel nuttige vangst achter in het kritische sleepnet dat Reynebeau over dit verzamelwerk trekt. De

3. L. De Vos e.a. (red.), *Verbrande schrijvers. ‘Culturele’ collaboratie in Vlaanderen (1933-1953)*, Gent, 2009.

auteur neemt, onder meer, de gedateerde inhoud van de klassiek geworden term 'vergoelijken van de collaboratie' onder de loep, naast de arbitraire periodisering – met 1953 als hekje voor het onderzoek – en de (ontbrekende) verantwoording waarom de ene een 'middelmatische' schrijver kan genoemd worden en de andere dan weer niet. Reynebeau vult echter zelf de vastgestelde leemtes aan, vooral door de maatschappelijke en levensbeschouwelijke kaders te leveren voor een kritisch rapport over de culturele collaboratie in Vlaanderen. De auteur schrijft de gebreken van het boek vooral toe aan het tekort aan feitenkennis en wetenschappelijke knowhow. Hij vreest dat de gebreken van de publicatie zullen bijdragen tot de trend om de oude legitimaties – van fout versus correct – in het collaboratiedebat te vervangen door nieuwe.

Marc Reynebeau wijst in zijn kritische lezing terecht naar verwetenschappelijking die sinds enkele decennia aan de gang is in de geschiedschrijving over de Vlaamse beweging. Die evolutie in de wetenschapsbeoefening verwijst de hagiografie systematisch naar de marginaliteit.

Dat *Wetenschappelijke tijdingen* in die mutatie een belangrijke rol vervult, beantwoordt aan de verwachting die wordt opgeroepen door de titel van het tijdschrift. Om die opdracht te kunnen vervullen, moest de 75-jarige zich doorheen vele golven laveren.⁴ Onze Nederlandse redactiecollega Piet van Hees (° 1937), die na 25 jaar 'actieve dienst' afscheid neemt, is ervan overtuigd dat *Wetenschappelijke tijdingen* "zich zal handhaven als een volwaardig medium onder de Nederlandstalige historische tijdschriften" en daarom "na een bestaan van vijfenzeventig jaar alle kansen op de voortzetting van dat bestaan verdient".⁵

Maar als *Wt* willen wij natuurlijk nog heel wat méér dan alleen maar de voortzetting van ons bestaan, namelijk de dynamiek van de voortdurende vernieuwing en verruiming.

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT

4. *Wetenschappelijke tijdingen*, opgericht in 1935, bezat aanvankelijk een onvermijdelijk strijdbaar karakter als promotor van de vernederlandsing van de wetenschap in Vlaanderen. Rekening houdend met de academische ontwikkelingen in Vlaanderen, besliste *Wt* in 1981 om zich volledig te wijden aan de geschiedenis van Vlaanderen en van de Vlaamse en de Groot-Nederlandse beweging, op wetenschappelijke wijze en in de breedste zin van het woord.

5. P. van Hees, *Van Wetenschap in Vlaanderen naar Wetenschappelijke tijdingen*, in: *ADVN Mededelingen*, nr. 3, 2010, pp. 4-9.